

Helen Rappaport, *The Race to Save the Romanovs: The Truth Behind the Secret Plans to Rescue Russia's Imperial Family* (London: Windmill Books, 2019), 372 str.

Polovinom srpnja 2018. godine navršena je 100. godišnjica smaknuća carske obitelji Romanov u podrumu kuće ekaterinburškog trgovca Ipatijeva. Tim povodom britanska povjesničarka i književnica Helen Rappaport, specijalizirana za rusku revolucionarnu i britansku viktorijansku povijest, objavila je svoje najnovije djelo posvećeno „posljednjim Romanovima“ – *The Race to Save the Romanovs: The Truth Behind the Secret Plans to Rescue Russia's Imperial Family*.¹ Objašnjavajući kako je još 2007. godine započelo njeno zanimanje za tu temu, u uvodnom dijelu knjige Rappaport ističe potencijalne razloge kontinuiranoga znanstvenog, ali i općeg interesa za obitelj Romanov. Pokraj otvaranja sovjetskih arhiva nakon socijalističkog kraha početkom 1990-ih i znanstvene obrade njihovih posmrtnih ostataka, ključnu ulogu u tomu odigralo je i višedesetljetno širenje teza o spašavanju nekih od članova obitelji tijekom sudbonosne noći 16/17. srpnja 1918. godine. Iako takva razmatranja pripadaju području teorija zavjere i književno-filmske mašte, ona ipak potiču i na razmišljanje o stvarnim mogućnostima izvlačenja Romanovih iz revolucionarne Rusije, odnosno razlozima njegova izostanka. Posvetivši se stoga toj, dotad tek fragmentarno obrađivanoj temi, a uz pomoć arhivske građe raznih europskih kraljevskih kuća i političkih sila onog vremena, Rappaport u svojoj knjizi nastoji odgovoriti na dva temeljna i često postavljana pitanja: zašto kraljevski rođaci i njihove ratno-savezničke (pa i protivničke) vlade nisu spasili zatočene Romanove, odnosno, je li britanski kralj George V. u tomu doista odigrao presudnu ulogu.

Pored spomenutoga uvodnog dijela, promatrana knjiga podijeljena je na četrnaest poglavlja, prikladno naslovljenih odabranim citatima povijesnih aktera, te završni osvrt. Uz to, na njezinu se početku nalaze karta s označenim mjestima zatočeništva Romanovih tijekom 1917. i 1918. godine, rodoslovno stablo njihove povezanosti s ostalim europskim dinastijama i glosar imenâ u knjizi spominjanih ličnosti, a korišteno je izdanje opremljeno i dvama nizovima od dvadesetak fotografija. Zbog množine informacija iznesenih u knjizi, njezin je sadržaj najpodesnije prikazati pomoću grupiranja pojedinih poglavlja u prikladne tematske cjeline.

¹ Ovo je djelo prvi put objavljeno 2018. godine u Hutchinsonovom izdanju.

U prvu od tih cjelina moguće je smjestiti prva tri poglavlja knjige, posvećena razdoblju prije i u vrijeme samih revolucionarnih zbivanja 1917. godine. U poglavlju *Happy Families* autorica tako, počevši od 1894, a završivši s 1914. godinom, pomoću dnevničkih zapisa i sačuvanih pisama rekonstruira odnose među onodobnim europskim monarsima, okupljenima ponajprije oko „bake Europe“, kraljice Viktorije. Poseban naglasak, s obzirom na temu knjige, pritom je stavljen na odnose između britanskog, njemačkog i ruskog dvora, temeljene na krvnim i ženidbenim vezama. Nakon takvoga šireg konteksta, u središtu sljedećeg poglavlja, *'Some Catastrophe Lurking in the Dark'*, nalaze se Alix od Hessena, odnosno, ruska carica Aleksandra Fjodorovna, te negativna percepcija koju je uživala kako u inozemstvu tako i na samome ruskom dvoru. Analizirajući njezine uzroke, Rappaport je posebnu pozornost pridala pokušajima europskih rođaka da Nikolaja II. pravovremeno upozore na potrebu provođenja reformi u upravljanju državom, odnosno, utjecaju koji je Aleksandra vršila na njegovo odbijanje slušanja takvih savjeta. S obzirom na takav razvoj događaja i posljedično izbijanje Februarske revolucije, u poglavlju *'Alicky Is the Cause of It All and Nicky Has Been Weak'* razrađene su reakcije europskih dvorova na vijesti o detronizaciji Romanovih i njihovoj rastućoj ugroženosti u sve nemirnijoj zemlji. Protežući se kroz nastavak knjige kao jedna od njezinih okosnica, na tim se stranicama javlja podvojenost između želja kraljevskih rođaka za ponudom azila i nepovoljnih društveno-političkih okolnosti u njihovim zemljama, koje su mogućnost pružanja takve pomoći višestruko zakomplicirale, a konačno i onemogućile.

S obzirom na navedeno, sljedeća tri poglavlja bave se uzaludnim pokušajima postizanja dogovora između britanskoga političkog vrha i predstavnika ruske Privremene vlade vezano za sigurnu evakuaciju Romanovih iz zemlje. Unatoč njegovoj inicijalnoj zabrinutosti za njihovu sigurnost, ključan dio poglavlja *'Every Day the King Is Becoming More Concerned'* čini porast svijesti britanskog vladara Georgea V. o negativnim posljedicama po njegovu vladavinu koje bi dolazak nepopularnih rođaka mogao uzrokovati u ratno angažiranom društvu s rastućim tendencijama spram lijevih političkih opcija. No, bez obzira na takvo pretvaranje Romanovih u *personae non gratae* diljem Europe, Rappaport se u poglavlju *'Port Romanoff by the Murmansk Railway'* ipak bavi tad potencijalno ostvarivim, a nekonkretiziranim planovima njihove evakuacije, prikazujući različite mogućnosti njihova izbavljanja iz Rusije morskim ili kopnenim putevima. Nastavak te problematike analiziran je i u poglavlju *'I Shall Not Be Happy till They Are Safely out of Russia'*, koje završava Kerenskijevom odlukom o prebacivanju Romanovih u Tobolsk zbog osiguranja od rastuće boljševičke prijetnje i povlačenja britanske ponude azila; vjerujući da je najgora mogućnost time izbjegnuta, kod europskih monarha takva je odluka izazvala određeno olakšanje.

No, dok su Romanovi time privremeno gurnuti u pozadinu europskih zbivanja, njihov boravak u Tobolsku, opisan u poglavlju *'The Smell of a Dumas Novel'*, nije obeshrabrio ruske monarhiste, čije raznolike skupine i više ili manje nerealne planove spašavanja autorica – oslanjajući se ponajprije na kritiku kasnijih emigrantskih memoara i sličnih izvora – pomno prikazuje. Sljedeća dva poglavlja, *'Please Don't Mention My Name!'* i *'I Would Rather Die*

in *Russia than Be Saved by the Germans*, bave se britanskim, odnosno njemačkim pokušajima i/ili mogućnostima spašavanja Romanovih nakon boljševičkog preuzimanja vlasti krajem 1917. godine. Dok su Britanci, ako je vjerovati oskudnoj dokumentaciji, vjerojatno razrađivali plan riječnog transporta „carskih zatvorenika“ do luke Murmansk i njihova privremenog smještaja u, za tu svrhu posebno podignutoj, građevini do vremenski povoljnih prilika za transport iz zemlje, okosnicu njemačkog dijela narativa čini mirovni sporazum u Brest-Litovsku. Naime, s obzirom na njemačku upletenost u dolazak boljševika na vlast u Rusiji, kao i na veću mogućnost diktiranja mirovnih uvjeta, nade ruskih monarhista i dijela inozemnih pobornika evakuacije usredotočile su se na očekivanu njemačku intervenciju. No, premda se Wilhelm II. založio za spas „njemačkih princeza“, ionako nikad ozbiljno razrađenom planu spašavanja posredstvom Nijemaca oštro su se suprotstavili i sami Romanovi, preferirajući zarobljenički život – pa i smrt – u domovini.

Sve oštrijim boljševičkim tretmanom i transportom Romanovih u Ekaterinburg, kao njihovo tad još nesuđeno posljednje odredište, Rappaport se pozabavila u poglavlju *'The Baggage Will Be in Utter Danger at All Times'*. Uz osvrt na koncentriranje domaćih monarhista i stranih agenata u tome uralskom gradu te njihove iznimno jakim mjerama opreza u samim začecima onemogućene planove spašavanja, posebno zanimljiv dio čini isticanje međusobnih sumnjičenja i rivalstava raznih lokalnih boljševičkih tijela glede nadzora nad Romanovima, odnosno prava na njihovo pogubljenje čak i mimo zapovijedi iz Moskve. Jedan od najpoznatijih planova spašavanja iz Ekaterinburga autorica je analizirala u poglavlju *'Await the Whistle around Midnight'*. Prikazavši život Romanovih u blokiranoj kući trgovca Ipatijeva, čija je monotonija nakratko prekinuta tajnim dospijecom nekoliko pisama, autori kojih su – predstavivši se kao monarhiji odani časnici – primateljima obećali skoro izbavljenje, Rappaport se ipak priklanja tezi kako su spomenuta pisma najvjerojatnije bila tek dio okrutne šale njihovih stražara, odnosno mogući dio pripreme plana za njihovo pogubljenje pod krinkom evakuacije na sigurnije mjesto.

Samom pogubljenju, odnosno reakcijama na vijesti o njemu u europskim političkim i kraljevskim krugovima, posvećena su posljednja tri poglavlja knjige. U prvom od njih, naslovljenom *'It Is Too Horrible and Heartless'*, isprepleten je prikaz posljednjeg, naposljetku odgođenog, plana monarhističkog naleta na Ipatijevljevu kuću, smaknuća izvedenog na iznimno brutalan i loše organiziran način te početka širenja glasina o strijeljanju Nikolaja II. Romanova Europom. Važan detalj pritom čini upravo to prvotno uvjerenje da je stradao samo bivši vladar, čije je prihvaćanje u prvim tjednima nakon pogubljenja boljševicima omogućilo stanovito političko manevriranje i manipuliranje zabrinutim europskim političkim krugovima. U poglavlju *'Those Poor Innocent Children'* stoga je prikazan posljednji niz tad već sasvim uzaludnih pokušaja spašavanja carice i djece, u koje se uključio čitav skup onodobnih личности, od španjolskog kralja Alfonsa XIII, Wilhelma II. i čelnika britanskoga Foreign Officea, do pape Benedikta XV. Poglavlje završava prikazom šoka među europskim monarsima nakon otkrića istine o boljševičkoj brutalnosti, odnosno podacima o konačnome sovjetskom priznanju 1926. godine. Napokon, u posljednjem poglavlju, *'His Majesty Would Much Prefer that Nothing...*

Be Published, autorica analizira disperziju odgovornosti i optuživanje zbog pasivnosti do kojih je takav krvavi rasplet doveo, posebno naglašavajući političke postupke kojima se u poslijeratnoj Velikoj Britaniji skrivanjem njegove uloge u povlačenju ponude azila Romanovima nastojalo zaštititi ugled Geor-gea V.

U sličnom duhu naposljetku je napisan i autoričin završni osvrt na prikazana zbivanja, prikladno naslovljen *'Nobody's Fault'*?. Označivši pogubljenje Romanovih kao prijelomnu točku u povijesti europskih monarhija, nakon koje su bile prisiljene prihvatiti modernizaciju ili se pak suočiti s vlastitim nestajanjem, Rappaport izostanak adekvatne akcije spašavanja tumači kao „svačiju i ničiju krivnju“. Naime, premda su umjesto djelotvornu planiranju prionuli međusobnom prebacivanju odgovornosti, europski monarsi doista su bili suočeni s političkim ograničenjima svojih položaja i prijetnjama vlastitim prijestoljima koje bi dolazak Romanovih, diljem Europe percipiranih kao autokratskih pa i pravedno svrgnutih vladara, višestruko uvećao. No, na samom kraju knjige postavlja se pitanje najčešće zanemarivano u svim u njoj obrađenim planovima – da se i ostvarila mogućnost njihove sigurne evakuacije, bi li Romanovi uopće ikada pristali na odlazak iz Rusije?

Temeljena na reinterpretaciji od ranije poznatih, ali i na analizi dosad potpuno neobrađenih izvora, knjiga *The Race to Save the Romanovs* Helen Rappaport predstavlja jedno od najznačajnijih suvremenih djela o vanjsko-političkim reakcijama na vijesti o revolucionarnom svrgavanju Romanovih i njihovu zarobljeništvu, odnosno o planovima njihova izbjavljanja. Premda je u najvećoj mjeri usredotočena na praćenje britanske situacije, autorica na njezinim stranicama nudi i uvid u reakcije drugih europskih dvorova, među kojima se posebice istaknuo španjolski. Nažalost, pritom je potpuno izostao osvrt na percepciju sudbine Romanovih u Austro-Ugarskoj Monarhiji, ali i među pripadnicima srpske vladajuće kuće, također ženidbeno vezanima s ruskim dvorom. S druge strane, kao posebno zanimljiv i vrijedan historiografski doprinos treba izdvojiti u osnovni narativ ubačene odlomke pisane kurzivom, u kojima autorica čitatelje upoznaje s pozadinskim procesima nastajanja knjige, odnosno s vlastitim dvojabama tijekom pisanja i raznim teškoćama arhivskog rada, ali i sa sjajnim prilikama koje proizlaze iz stvaranja stručnih kontakata diljem svijeta. Sve u svemu, Rappaportinu knjigu vrijedi preporučiti svima zainteresiranim kako za Romanove i krah njihove vladavine, tako i za širu prošlost europskih dinastija, uslijed čega valja izraziti nadu kako ćemo dočekati i njezin prijevod na hrvatski jezik.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 17 2022.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XVII, broj 17, 2022.

Glavni i odgovorni urednik
Ivan Mrnarević

Zamjenik glavnog urednika
Ivan Ćorić

Uredništvo
Petar Bešlić
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Ivan Mrnarević
Stanka Mujo
Filip Šimunjak
Marko Zidarić

Urednici pripravnici
Tomislav Bilić
Marija Biščan
Ivan Mudrovčić
Tijana Vokal

Redakcija
Petar Bešlić
Tomislav Bilić
Marija Biščan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Ivan Mrnarević
Ivan Mudrovčić
Stanka Mujo
Filip Šimunjak
Tijana Vokal
Marko Zidarić

Tajnik Uredništva
Petar Bešlić

Recenzenti
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Irena Bratičević
dr. sc. Neven Budak
dr. sc. Ivana Buljan
dr. sc. Ivana Gubić
dr. sc. Sanja Lazanin
dr. sc. Ana Pavlović

dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Kornelija Jurin Starčević
dr. sc. Goran Sunajko
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Zrinka Pešorda Vardić

Lektura za hrvatski jezik
Jozo Akrap
Tina Čatlaić
Mislav Graonić
Lea Ivanković
Lorena Lelek
Marija Mrnjavac
Martina Perak
Nika Pulig
Josipa Skenderović
Darko Vasilj
Jakov Zidarić
Matea Žnidarec

Lektura za engleski jezik
Anamarija Brusić

Oblikovanje
Marko Maraković, FF-press

Prijevod s engleskog jezika
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Filip Šimunjak

Prijevod s mađarskog jezika
Saša Vuković

Izdavač
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Tisak
Studio Moderna d.o.o.

Naklada
Tiskano u 100 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financirano je novcem dobivenim na natječaju za studentske projekte Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i sredstvima koje je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta.

Redakcija časopisa Pro tempore iskreno zahvaljuje Odsjeku na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest
(za: Uredništvo Pro tempore)
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>